

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ПРАЦІ У БІЗНЕС-ІНКУБАТОРАХ ВНЗ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Однією з важливих соціально-економічних проблем економіки України є нарощення середнього класу підприємців і створення умов для розвитку підприємницького середовища. Розв'язання цієї проблеми лежить у регіональній площині, оскільки території України відрізняються високим ступенем диференціації за низкою показників, і тільки місцева підприємницька ініціатива може ефективно використовувати ті конкурентні переваги, які має той або інший регіон. Особливо гостро проблема необхідності розвитку підприємницького середовища стоїть у депресивних регіонах, економіка яких є моноструктурною і залежною від діяльності одного підприємства. Мова йдеться про вугледобувні регіони, де в контексті реструктуризації вугільної галузі та проведення приватизації вугільних шахт чимало підприємств підлягають ліквідації через низьку рентабельність видобутку корисних копалин. Зрозуміло, що економіка таких населених пунктів конче потребує диверсифікації та утворення нових підприємств, які є джерелом робочих місць для населення та доходів для місцевих бюджетів. У протилежному випадку такі регіони потребуватимуть значних державних видатків на підтримку їх життєдіяльності.

Разом з проблемою розвитку регіонів України шляхом стимулювання підприємницької діяльності виникає важливе науково-практичне завдання забезпечення цього процесу відповідною організаційною інфраструктурою та механізмами її функціонування. Останнім часом в Україні достатньо уваги приділяється створенню на різних рівнях спеціальних бізнес-інкубаторів для підтримки підприємців-початківців. Ці бізнес-інкубатори мають різний юридичний статус, виступають громадськими організаціями, комерційними підприємствами, є структурними підрозділами інших компаній та організацій.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теми регіонального розвитку в Україні на основі створення підприємницького середовища та залучення інвестицій присвятили свої наукові праці достатньо вчених. Серед них О. Амоша, О. Варналій, В. Геєць, В. Дорофійенко, А. Мокій та багато інших. Питаннями наукового обґрунтування концепції формування інфраструктури бізнес-інкубаторів, наукових парків для розвитку підприємництва, у т.ч. інноваційного, займалися такі вчені, як Р. Ободець, В. Семиноженко, В. Соловійов, Л. Федулова, Т. Чумаченко та інші.

Однак, враховуючи багатовекторність поставленої проблеми, деякі її аспекти залишаються не вирішеними. Зокрема, не достатньо розвинуті концептуальні засади утворення бізнес-інкубаторів при вищих навчальних закладах України, постійного удосконалення потребують механізми організації інтелектуальної праці, в результаті якої створюються об'єкти інтелектуальної власності, що можуть бути впроваджені у реальній економіці. Таким чином, розвиток регіонів України відбуватиметься на основі інноваційного підприємництва, яке на відміну від виробничо-торгівельного спрямоване на комерціалізацію новітніх знань.

Формулювання завдання дослідження. Метою дослідження, результати якого викладено у даній роботі, є узагальнення та розвиток науково-методичних засад щодо розвитку підприємницького середовища у регіонах України на основі організації інтелектуальної праці у бізнес-інкубаторах, створених при ВНЗ. Для цього було

поставлено та виконано наступні завдання. Проаналізовано основні проблеми функціонування бізнес-інкубаторів у ВНЗ України, які перешкоджають розвитку підприємництва серед молоді та вчених. Обґрунтовано завдання бізнес-інкубатору при ВНЗ у сучасних економіко-правових умовах України. Обґрунтовано засади організації інтелектуальної праці у бізнес-інкубаторах ВНЗ для забезпечення розвитку підприємницького середовища регіонів у інноваційному векторі.

Виклад основного матеріалу. У класичному розумінні, яке дає світовий досвід, метою бізнес-інкубатора при вищому навчальному закладі, як підрозділу інфраструктури розвитку підприємницького середовища, є всебічна підтримка студентів, вчених, співробітників університету, а також усіх бажаючих, у питаннях підприємництва. При цьому мається на увазі, що бізнес-інкубатор або надає власні площі для розміщення офісів новоутворених підприємств, або виступає інвестором та співзасновником start-up компаній.

Як структурний підрозділ університету, бізнес-інкубатор не може виступати самостійною юридичною особою, а значить його діяльність повністю регламентується тими законодавчими актами, які регулюють діяльність ВНЗ. За законодавством України ВНЗ, а значить і бізнес-інкубатор, не можуть бути засновниками будь-яких інших господарських суб'єктів. А процес надання площ бізнес-інкубатора у оренду іншим підприємствам регулюється так, як процес надання у оренду господарчим суб'єктам державного майна. У той час, коли підприємці-початківці потребують пільгових умов ведення бізнесу у бізнес-інкубаторі, оренда державного майна відбувається за ставками, які іноді перевищують ринкові.

Таким чином, зазначене вище є первинною організаційно-правовою проблемою, внаслідок існування якої діяльність університетського бізнес-інкубатору суттєво обмежується. Бізнес-інкубатор позбавлений можливості на законних засадах супроводжувати з наданням відповідних пільг підприємство після моменту його утворення. Тому, не зважаючи на розуміння мети та інструментів діяльності класичного бізнес-інкубатору, інкубатори вузівські можуть спрямовувати свої зусилля виключно на підготовчий етап – до моменту створення нового малого підприємства. Після цього економіко-правові стосунки між університетським інкубатором та новоутвореним підприємством ведуться на загальних умовах щодо відносин між комерційною компанією та державним вищим навчальним закладом.

У рамках діяльності університетського бізнес-інкубатору підготовчий етап може завершитися з максимальним результатом, який полягає у наявності складеного бізнес-плану на основі підприємницької ідеї слухача. Однак, слід відзначити, що і такий результат обчислюється одиничними випадками, кількість яких для розвитку підприємницького середовища необхідно збільшувати у рази. При цьому мова зазвичай йдеться про торгівельно-виробниче підприємництво у сфері послуг або у сфері дрібного виробництва, підготовка та організація якого є набагато простішими у порівнянні з інноваційним підприємництвом вчених.

Розглянемо причини, які не дозволяють зробити підприємницький рух більш активним у ВНЗ України, незалежно від цільової аудиторії студентів або вчених та наряду бізнес-проектів.

Першою причиною слабого рівня бізнес-ініціатив у бізнес-інкубаторах при ВНЗ є брак фахівців-підприємців, які могли би виступити наставниками під час розробки бізнес-плану. Фахівці з фундаментальних економічних дисциплін таких, як економічна теорія, інвестиції, економіка підприємства, переважають на економічних факультетах вітчизняних університетів. У той час, коли для навчання підприємству або здійснення точкових консультацій з підготовки реального бізнес-плану необхідні фахівці, які

займаються підприємництвом у повсякденному житті, замість економістів-теоретиків. До того, зазвичай викладачі економічних факультетів спеціалізуються кожен за своїм предметом, ведуть вузько спрямовані наукові дослідження, обґрунтовують нові теоретичні положення, у той час, коли підприємництво у сучасних українських умовах потребує не таких глибоких, але комплексних загальних знань ринку, права, ціноутворення, оподаткування, розрахунку рентабельності тощо. Таким чином, проблема забезпечення кадрами для підготовки молоді до підприємництва у ВНЗ не вирішена, тобто й дотепер відсутній налагоджений партнерський зв'язок між освітою, наукою та бізнесом.

Другою причиною є низький рівень внутрішньої мотивації слухачів до підприємництва. Соціологічне опитування, проведене Бізнес-інкубатором Національного гірничого університету у 2010 р. спільно з Лабораторією соціальних досліджень серед студентів виявило, що 67% опитаних хотіли б мати власну справу, але 90% вважають, що для цього необхідна підтримка заможних родичів або протекція в органах влади. При цьому у 88% власний бізнес асоціюється з багатством і зовсім не асоціюється з необхідністю багато працювати. Внаслідок цього половина з тих студентів, які приходять до університетського бізнес-інкубатору з інтересом долучитися до основ бізнесу або навіть вже з власною ідеєю, не доводять її до рівня бізнес-плану через нестачу власної працелюбності, часу тощо.

Третьою причиною можна зазначити відсутність інтеграції університетських бізнес-інкубаторів у виробничо-фінансові структури. Бізнес-інкубатор за західним зразком, по-перше, має тематичну спрямованість на певну галузь господарства. По-друге, крупні компанії завдяки працюючій системі державних стимулів зацікавлені у співпраці з університетськими інкубаторами шляхом інвестування бізнес-проектів, розроблених у бізнес-інкубаторі та заснування відповідних підприємств. Банківські установи мають спеціальні кредитні програми саме для студентських бізнес-ідей. Натомість в Україні вузівські бізнес-інкубатори не представляють інтерес для банків та крупних компаній. Тому бізнес-інкубатор у ВНЗ може виконувати тільки навчальну функцію, надаючи бажаним певні знання про основи ведення бізнесу. У цьому контексті слід наголосити ще на одному не вирішеному питанні функціонування інкубаторів у ВНЗ. Воно полягає у не визначеному праві на інтелектуальну власність. Адже розроблений за допомогою фахівців інкубатору бізнес-план вже сам по собі являє собою об'єкт авторського права. До того його цінність може підсилитися через те, що він може містити інформацію про інноваційне рішення, на основі якого було розроблено цей бізнес-план. Відносини щодо встановлення та дотримання прав інтелектуальної власності між ВНЗ, фахівцями інкубатору та носієм ідеї потребують відповідного врегулювання.

Наступною причиною повільного розвитку підприємницького середовища на основі бізнес-інкубаторів у ВНЗ є так звана «віртуальність» університетських інкубаторів. Інкубатори у традиційному розумінні являють собою будівлю, де розташовані офісні приміщення для підприємців-початківців з базовим переліком необхідних умов (телефон, секретар, факс, інтернет тощо). Ці офіси або здаються підприємцям в оренду за заниженими ставками або надаються безкоштовно. За законодавством України ВНЗ не має право здавати у оренду приміщення за ставками, нижчими, ніж встановлено законом, та не має право дозволяти вести на своїй території господарську діяльність іншим юридичним особам без законних підстав. Тому знову-таки функції бізнес-інкубатору у такому разі зводяться виключно до консультативної підтримки слухачів та навчання з основ підприємництва.

Не зважаючи на проблемні питання, пов'язані з функціонуванням у ВНЗ України бізнес-інкубаторів, доцільно наголосити, що навіть шляхом підготовки студентів та вчених до підприємництва вони виконують важливу місію для економіки країни та регіонів, розкриваючи у кожній особистості підприємницькі здібності. Таким чином

відбувається нарощення кадрового потенціалу для того, щоб розвивався підприємницький клас.

У розрізі інноваційного розвитку регіонів бізнес-інкубатори при університетах займаються важливими питаннями підготовки вчених та їх наукових робіт до реального трансферу технологій. З цим питанням також пов'язано чимало завдань. Відомо, що сьогодні в українських ВНЗ накопичено чимало результатів наукових досліджень, які переважно більшістю спрямовані на вирішення регіональних актуальних проблем, але ці дослідження так і не перетворилися на інновації, впровадження яких могло б дати суттєвий поштовх для розвитку економіки цих регіонів. Однією з причин, яка стоїть на заваді реалізації інноваційного підприємництва, є необхідність удосконалення існуючих систем організації інтелектуальної праці працівників таким чином, щоб результатом такої діяльності були розроблені бізнес-плани на основі результатів наукових досліджень. І у цьому питанні діяльність бізнес-інкубатору при ВНЗ може виявитися доволі ефективною для інноваційного розвитку регіону в цілому, оскільки для залучення інвестицій бізнес-інкубатор університету може готувати реальні бізнес-проекти у сфері інновацій.

Нещодавно у Луганській області започатковано проект створення бізнес-інкубатору спільно з США. Обласна влада розраховує, що механізм бізнес-інкубаторів дасть поштовх до відродження депресивних регіонів шляхом підтримки підприємств. При цьому нові підприємства зможуть відкриватись на вільних територіях заводів та фабрик. Особливої ролі від бізнес-інкубатору очікують у процесі стимулювання інноваційної підприємницької ініціативи у ВНЗ. Завдяки бізнес-інкубаторам наукові розробки вчених зможуть давати реальний економічний ефект у регіоні.

Аналіз діючої системи організації інтелектуальної праці вчених у ВНЗ України дозволив виокремити основні позиції, яким слід приділити особливу увагу під час підготовки вчених у бізнес-інкубаторі до інноваційного підприємства. Розглянемо їх.

У першу чергу актуальним питанням у багатопрофільному ВНЗ є розвиток корпоративної культури вчених. На нашу думку, індивідуалістичний підхід у підготовці вченого до інноваційної діяльності не достатньо ефективний. Наприклад, економіст, ізольований від процесів функціонування реальних технологій та позбавлений можливості спілкування з їх розробниками, навряд чи зможе організувати інноваційний процес. Інженер без економічного та юридичного супроводу навряд чи доведе розробку до впровадження. Тому інноваційна діяльність, яка ґрунтується на інтелектуальній праці вчених, на благо регіонального розвитку базується на міждисциплінарному підході – інтеграції спеціальних знань: економічних, юридичних, технічних. У цьому контексті індивідуалістичний підхід підготовки вчених до інноваційної діяльності повинен бути замінений на командну платформу. Тільки команда різних фахівців здатна забезпечити реальний трансфер технологій та управління інноваціями, тому на першому місці у організації інтелектуальної праці стоїть завдання забезпечення коопераційних зв'язків у межах ВУЗу між вченими різних наукових напрямів, щоб різні фахівці навчилися розуміти одне одного та співпрацювати.

Другим актуальним питанням є активізація процесу економізації науки. Якщо комерціалізація науки передбачає стадію продажу результатів наукових досліджень, то економізація науки передбачає ведення наукових досліджень з урахуванням законів та потреб ринку. Тут мається на увазі, що закони ринкової економіки та бізнес-відносин прийшли у ВНЗ, але не кожен вчений знає ці закони, тим більше адаптовані під галузь наукових розробок. Мова йдеться про питання: що повинно бути спочатку – виявлення ринкової потреби, а потім наукова розробка, або наукова розробка, а потім пошук ринкової ніші під неї. Економісти повинні знати та розбиратися у технологіях для оцінки ринку, технологи повинні знати ринкові закони для створення необхідних ринку масових інновацій, а юристи – правові основи управління інтелектуальною власністю у сфері

техніки та технологій. Таким чином, питання забезпечення бізнес-інкубатором так званої економізації науки під час організації інтелектуальної праці – це надання вченим блоку інтегрованих знань про технології, економіку та право інтелектуальної власності, які необхідні усім учасникам наукової кооперації.

Третім актуальним завданням бізнес-інкубатору у цьому контексті є забезпечення доступу вчених та їх бізнес-планів на ринок інновацій. Йдеться про можливість вітчизняних та зарубіжних організацій та фондів, які сприяють інноваційній діяльності через надання грантів, розміщення інноваційних запитів та пропозицій, виступають посередниками між наукою та бізнесом. Вченим необхідні знання про правила подачі заявки та організації відносин з цими організаціями.

Таким чином, всі ці завдання об'єднуються у єдину мету інноваційного напрямку бізнес-інкубатору, створеного при ВНЗ – це розвиток людського капіталу університету та організація інтелектуальної праці шляхом підготовки вчених до трансферу технологій. Розглянемо заходи, які реалізуються для вирішення зазначених вище завдань, на прикладі роботи бізнес-інкубатору Державного ВНЗ «Національний гірничий університет».

Завдання розвитку «корпоративної культури» вирішується шляхом формування міжфахових команд вчених під час проведення спеціальної Школи молодих учених. Протягом тижня у одній аудиторії збираються інженери, які проводять дослідження та готують реальні наукові технологічні розробки, економісти та юристи, і слухають разом лекції з економічних, юридичних питань та питань історії, класифікації та розвитку технологій та інноваційного менеджменту. Дискусії та обговорення сприяють стихійному утворенню так званих міжфахових команд. Навколо одного інженера з його розробкою гуртуються економіст та юрист. По закінченню Школи кожна міжфахова команда представляє потенційний інноваційний проект. Під час школи вчені навчаються спілкуватись міжфаховою мовою – інженер вчиться розуміти вимоги, що висуває до проекту економіст. У свою чергу, економіст вчиться розуміти обмеження, з якими під час досліджень стикається інженер, а юрист транспонує потенційний інноваційний проект у площину законів України.

Завдання економізації науки вирішується шляхом роботи попередньо утвореної міжфахової команди над трансформацією інноваційного проекту у інноваційний бізнес-план за допомогою консультацій досвідченої ради бізнес-експертів, яка постійно функціонує при бізнес-інкубаторі. На цьому етапі команда опрацьовує питання вивчення ринку, обсягу інвестицій, прибутковості проекту, організації його впровадження. Проходять достатньо жорсткі дискусії з приводу ринкової привабливості проекту, адже інноваційний бізнес-план розглядається під кутом здійснення реального трансферу технологій.

Завдання забезпечення доступу вчених до ринку інновацій реалізується після того, як рада бізнес-експертів схвалила підготовлений командою бізнес-план. Тоді наступним кроком є вихід на ринок інновацій за допомогою спеціальних організацій. Наприклад, Національної мережі трансферу технологій, Торгово-промислової палати, які надають свій рекламний простір для проектів вчених. Функцією бізнес-інкубатору у цьому процесі є допомога вченим у встановленні контактів з цими організаціями.

Висновки. На основі проведених досліджень можна зробити наступні висновки. Основною проблемою, яка перешкоджає активізації підприємницьких ініціатив у бізнес-інкубаторах ВНЗ є відсутність відповідної правової бази, яка б дозволяла таким інкубаторам підтримувати новостворені підприємства студентів та молодих вчених на пільгових умовах. Звідси випливають проблеми низького ступеня інтеграції інкубаторів у фінансово-промислову структуру економіки та низької зацікавленості молоді у започаткуванні власного бізнесу через відсутність відповідної підтримки. Таким чином,

єдиним завданням університетських бізнес-інкубаторів у сучасних економіко-правових умовах є здійснення підготовки кадрів до підприємництва та розробки реальних бізнес-планів. Для забезпечення розвитку підприємницького середовища регіонів у інноваційному векторі бізнес-інкубатор при ВНЗ повинен організувати інтелектуальну працю таким чином, щоб забезпечити формування у вчених корпоративної культури, командне опрацювання інноваційного проекту та трансформацію його у інноваційний бізнес-план, встановлення контактів вчених з організаціями, що сприяють просуванню наукових розробок.

Анотація

У статті розглянуто питання функціонування бізнес-інкубаторів при вищих навчальних закладах України у контексті регіонального розвитку. Висвітлено основні проблеми реалізації функцій таких структур. Зроблено акцент на забезпеченні інкубатором процесу організації інтелектуальної праці з огляду на необхідність інноваційного регіонального розвитку на основі впровадження наукових розробок вчених.

Ключові слова: бізнес-інкубатор, інтелектуальна праця, регіональна економіка, ВНЗ

Аннотация

В статье рассмотрен вопрос функционирования бизнес-инкубаторов при высших учебных заведениях Украины в контексте регионального развития. Освещены основные проблемы реализации функций таких структур. Сделан акцент на обеспечении инкубатором процесса организации интеллектуального труда в условиях необходимости инновационного регионального развития на основе внедрения научных разработок ученых.

Ключевые слова: бизнес-инкубатор, интеллектуальный труд, региональная экономика, ВУЗ.

Summary

The issue of business-incubators' functioning in Ukrainian higher educational establishments are considered. Their influence on regional economy development is observed. The main problems of such infrastructure elements are highlighted. Incubators' providing of the system of intellectual work in HEEs in the context of regional innovative development based on scientific projects implementation is stressed.

Key words: business-incubator, intellectual work, regional economy, HEE.

Список використаних джерел:

1. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів // [Електронний ресурс] URL: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>
2. Цибульов П.М. Управління інтелектуальною власністю / П.М. Цибульов, В.П. Чеботарьов, В.Г. Зінов, Ю. Суїні / За ред. П.М, Цибульова: монографія. – К.: К.І.С., 2005. – 448с.

3. Американцы создадут условия для развития бизнеса в Украине // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://polemika.com.ua/news-74941.html>
4. Програма розвитку бізнес-інкубаторів в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakony.com.ua/econom.html?catid=54421>
5. Немченко А.Б. Бізнес-інкубатори в сфері сучасної державної підтримки розвитку регіональної інноваційної інфраструктури / А.Б. Немченко, Т.Б. Немченко / Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/npkntu_e/2010_17/stat_17/06.pdf
6. Бізнес-інкубування та інноваційні центри: сучасні технології підтримки підприємництва і розвитку інноваційної економіки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academia.org/?p=326>
7. Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України. Жаліло Я. А., Архієреєв С. І., Базилюк Я. Б. та ін. - К.:, 2006. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/Table/Jalilo_m/index.htm
8. Закон України «Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» № 2157-III від 21.12.2000 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2157-14>